

Ur HLFÅ 2005

LEKTORERNAS SVANESÅNG

BENGT NILSON

Kraftig minskning av antalet lektorer

Hur många lektorer finns det i den svenska gymnasieskolan? Antalet lektorer mäts en gång om året, alltid på hösten, av Statistiska Centralbyrån, SCB. Enligt SCB fanns det hösten 2003 totalt 210 lektorer som tjänstgjorde på gymnasiet. För att få perspektiv på denna siffra måste den sättas in i en tidsserie. SCB:s statistik visar att det fanns 1500 lektorer 1970, lika många 1980, 1350 1990 och 525 år 2000. Det är rimligt att tänka sig att halveringen av lektorskåren mellan 1990 och år 2000 beror på kommunaliseringen av skolan genom riksdagsbeslutet 1989.

Mera svår att förklara är minskningen mellan år 2000 och 2001 då antalet sjönk från 525 till 208 lektorer. Enligt SCB beror den stora minskningen på att frågeformulären till kommunerna ändrades 2001. Då ersattes befattningskoden för adjunkt med tre andra koder, något som kan ha lockat uppgiftslämnarna att ändra även koden för lektorer. Nedgången skulle alltså bero på felaktig inrapportering från kommunerna.

Eftersom SCB inte var villig att korrigera sin uppenbart orimliga siffra beslutade jag mig för att på egen hand försöka ta reda på hur många lektorer det finns och hur många som har sin forskarutbildning i historia. Det visade sig bli en tidskrävande uppgift.

Med utgångspunkt från uppgifter från SCB över vilka skolor som hade lektorer både år 2000 och 2003 kontaktade jag per telefon samtliga dessa skolor, 188 stycken. Det visade sig att man på många håll överhuvud inte visste vad en lektor var. En vanlig motfråga på många rektorsexpeditioner var om det inte var rektorer jag menade. När jag väl förklarade vad en lektor var vidtog nästa svårighet i vilka ämnen var han eller hon lektor? Det visste man sällan. Särskilt stora problem vållade frågan vilket ämne lektorn hade sin forskarutbildning i. Ofta var det nödvändigt att vända sig till skolans rektor eller skolchefen för att få besked om detta.

Efter många telefonsamtal kunde jag till slut fastställa antalet tjänstgörande lektorer på gymnasiet hösten 2003 till 400. Det är möjligt att jag har missat några, men många kan det inte röra sig om. Några skolor med lektorer som inte fanns med i SCB:s statistik tillkom, t.ex. Katedralskolan i Uppsala. Jämfört med den officiella siffra på 210 som SCB förmedlar var resultatet glädjande. Så illa var det inte även om det var illa nog. Samtidigt är det trist att behöva konstatera att ett statligt ämbetsverk genom felaktig statistik faktiskt bidrar till att ytterligare marginalisera en utsatt yrkesgrupp.

En annan iakttagelse som gjordes under undersökningens gång var att det nästan bara var kommunala gymnasieskolor som hade lektorer anställda. Endast två av landets 242 friskolor med gymnasieutbildning hade lektorer. Tala om kvalitetsskillnad!

Lektorskåren på gymnasiet

Undersökningen visade att landets 400 gymnasielektorer var mycket ojämnt fördelade på ämnesgrupper. Som framgår av tabell 1 var mer än hälften lektor i matematik eller något naturvetenskapligt ämne. Inom gruppen lektorer med samhällsvetenskaplig profil till vilka historia, filosofi, psykologi och religionskunskap här räknats fanns det drygt femtio lektorer. Lika många fanns det i svenska, moderna språk samt klassiska språk. Därutöver fanns det ca tjugo lektorer i ekonomiska ämnen och sextio i tekniska ämnen.

Tabell 1: Landets gymnasielektorer efter ämnestillhörighet, hösten 2003.

Ämnesgrupp	Antal	%
Samhällsvetenskap	51	13
Språk	55	14
Naturvetenskap	206	51
Ekonomi	19	5
Teknologi	60	15
Övriga	9	2

Källa: Telefonundersökning 2004

De svenska gymnasielektorerna närmar sig snabbt pensionsåldern. Som framgår av tabell 2 är hälften av dem sextio år eller äldre. Endast sexton procent är yngre än femtio år. Faktum är att om inga nya lektorer tillsätts kommer det år 2010 att endast finnas 150 gymnasielektorer i tjänst. Det innebär en minskning med nästan 90 procent på tjugo år.

Efter denna allmänna bild av lektorernas uttåg ur gymnasiet skall vi nu vända blicken speciellt mot historielektorerna.

Lektorer i historia

Hösten 2003 fanns det drygt femtio lektorer inom de samhällsvetenskapliga ämnena. Den största gruppen bestod av lektorer med forskarutbildning i historia. Därefter kom lektorer med forskarutbildning i någon teologisk disciplin. Ett mindre antal var forskarutbildade i statskunskap, kulturgeografi, psykologi samt filosofi.

Tabell 2: Gymnasielektorernas ålder, hösten 2003

Födelseår	Antal	%
1936 - 43	197	49
1944 - 48	87	22
1949 - 53	54	14
1954 - 72	62	16

Källa: Telefonundersökning 2004.

Totalt fanns det tjugotvå historielektorer som tjänstgjorde på gymnasiet. Tretton av dem hade doktorerat medan nio hade avlagt licentiatexamen. En enda lektor hade den nya licentiatexamen som infördes successivt från 1982 som etapp i forskarutbildningen och som mellanexamen. Denna reform har således inte varit någon succé när det gäller rekrytering av historielektorer även om det finns många förklaringar till detta. Undersökningen visade också att historielektorerna sammantagna representerade hela spektret av historisk forskning: politisk historia, social historia, ekonomisk historia, arbetarhistoria etc.

Historielektorerna visade sig vara mycket ojämnt fördelade över landet. I många län fanns det inte en enda. Flest hade Skåne län med nio stycken. Det är knappast någon tillfällighet att universitetsstaden Lund med sina kunskapstraditioner hade fyra historielektorer, en på varje gymnasieskola. Mera anmärkningsvärt är att både Uppsala och Umeå helt saknade historielektorer. När det gäller storstäder kan det noteras att det inte fanns någon lektor med forskarutbildning i historia i Göteborg och Malmö, och att Stockholm bara hade två. En av de senare hade dessutom uppnått pensionsåldern och gick på överår.

Hur ser ålderssammansättningen ut? Av tabell 3 framgår att mer än hälften av landets historielektorer var sextio år eller äldre och att en arbetar kvar efter uppnådd pensionsålder. Endast tre var yngre än femtio år. Sammantaget är historielektorerna något äldre än lektorskåren i allmänhet, vilket ger en dyster bild av framtiden. Hösten 2004 gick fyra lektorer i pension och år 2007 när det reformerade gymnasiet blir verklighet och historia blir obligatoriskt ämne på alla program finns det bara tolv lektorer kvar. Eftersom det finns ca 300 000 elever på gymnasiet innebär det en lektor på 25 000 elever. Tala om

kvalitetsurholkning!

Tabell 3: **Historielektorernas ålder, hösten 2003**

Födelseår	Antal	%
1938 - 43	12	55
1944 - 48	3	14
1949 - 53	4	18
1954 - 61	3	14

Källa: Telefonundersökning 2004.

Framtidsperspektiv

Det är således en mycket mörk bild som växer fram när man studerar antalet gymnasielektorer. Trots att nästan alla talar om vikten av kvalitet i gymnasieskolan agerar ingen för att hejda utvecklingen mot en utplåning av lektorskåren. För att förhindra detta måste två centrala aktörer agera: Kommunerna respektive universitet och högskolor.

Före kommunaliseringen av skolan fanns det statliga regler för hur stor del av tjänsteunderlaget i vissa ämnen på de teoretiska linjerna i gymnasieskolan skulle besättas med lektorer. För att slå vakt om lektorstjänsterna när huvudmannaskapet för skolan överfördes till kommuner och landsting infördes en passus i skollagen, andra kapitlet, tredje paragrafen, att de nya huvudmännen skulle "sträva efter att för undervisning i gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning anställa lärare som har forskarutbildning".

Så har inte skett. En orsak är att många skolor inte längre utnyttjar lektorernas forskarkompetens och djupa ämneskunskaper. Eftersom lektorer har samma undervisningsskyldighet som andra lärare har de efter kommunaliseringen blivit ämneslärare med ovanligt lång utbildning och med något högre lön. Före kommunaliseringen kompengades kommunerna dessutom för de högre kostnaderna för lektorlönen. Numera utbetalas statsbidraget efter schablon. I besparingstider har detta lockat många kommuner att inte utlysa några lektorat.

Inom universitet och högskolor har man länge blundat för problemet med den kraftiga minskningen av antalet lektorer i gymnasiet. Detta är anmärkningsvärt av flera skäl. Dels utför gymnasielektorerna i sin yrkesroll universitetets "tredje uppgift" att förmedla aktuella forskningsresultat. Dels bidrar de till att rekrytera intresserade studenter till högre utbildning.

För att vända utvecklingen måste universitet och högskolor dels agera gentemot Kommunförbundet så att kommunerna utlyser lektorstjänster, dels bearbeta egna attityder. På sina håll inom universitet och högskolor odlas en inställning till det omgivande samhället där det anses finare att stanna kvar på universitetet även på mycket osäkra villkor hellre än att ta kvalificerade jobb inom andra samhällssektorer, däribland gymnasieskolan.

Eftersom regeringens målsättning går ut på att fördubbla antalet doktorsexamina kommer många snart att tvingas söka arbete utanför universitetet. Detta gäller också beträffande nyblivna doktorer i historia. Enligt en undersökning publicerad i Historisk tidskrift 2004:4 dominerade under 1990-talet den inomakademiska karriären för nyblivna doktorer i historia, inte minst beroende på utbyggnaden av högskoleväsendet. Många fick tjänst som universitetslektor, forskare och dylikt.

Möjligheterna till en universitetskarriär är numera begränsade. Då Uppsala universitet hösten 2004 utlyste ett universitetslektorat i historia sökte 37 personer tjänsten medan ett annat lektorat som var under tillsättning lockade drygt tjugo. Med rätt utbildning kan en del av dem säkerligen bli utmärkta gymnasielektorer nu när historia snart blir kärnämne på gymnasiet och därmed motverka en accelererande urholkning av historiekunskaperna.

Avgörandets stund närmar sig. Kommuner och högskolevärld måste börja agera gemensamt och med beslutsamhet. Universitet och högskolor måste bearbeta egna fördomar som att gymnasielektor skulle vara ett lågstatusyrke. Kommunerna måste börja utlysa lektorat, locka med högre lön och framför allt minska undervisningsbördan för lektorer så att de får tid till kontakter med universitetet. Eller uttryckt på annat sätt: De måste utnyttja lektorernas kompetens bättre.

Under antiken trodde man att svanen dog under sång. Nu hörs lektorernas svanesång. Något måste göras och det fort!

Bengt Nilson är lektor i historia vid Katedralskolan i Lund och redaktör för HLFÅ.

FOTNOT Hösten 2003 fanns det lektorer med forskarutbildning i historia vid följande gymnasieskolor: Katedralskolan, Lund, Gymnasieskolan Spyken, Lund, Polhemskolan, Lund, Vipeholmsskolan, Lund, Justus Tranchellgymnasiet, Landskrona, Tycho Braheskolan, Helsingborg, Söderslättgymnasiet, Trelleborg, Söderportgymnasiet, Kristianstad, Friaborgsskolan, Simrishamn, Katedralskolan, Växjö, Lars Kaggsskolan, Kalmar, Per Brahegymnasiet, Jönköping, Katedralskolan, Linköping, De Geergymnasiet, Norrköping, Ållebergsgymnasiet, Falköping, Vasagymnasiet, Arboga, Kungsholmens gymnasium, Stockholm, Södra Latins gymnasium, Stockholm, S:t Botvids gymnasium, Botkyrka, Högbergsskolan, Tierp, Palmcrantzskolan, Östersund samt Hackspetten, Luleå.